

# R a s p r a v e

## ČUDOVIŠNOST BOGOČOVJEKA: ŽIŽEKOVA ATEISTIČKA „KRISTOLOGIJA“

Hrvoje Petrušić

Sveučilište u Zadru  
Odjel za filozofiju  
hpetrusic@net.hr

UDK: 141.45:1Žižek, S.]:27.312.8  
<https://doi.org/10.34075/cs.55.1.1>  
Izvorni znanstveni rad  
Rad zaprimljen 5/2019.

### Sažetak

*U našem radu analiziramo Žižekovo ateističko-materijalističko razumijevanje Hegelove filozofije Božjega utjelovljenja. Usredotočujemo se na pojmove čudovišnosti Krista i objave Božje smrti na križu. Pritom ističemo kristološki problematične točke takvog pristupa koji počiva kako na neutemeljenoj psihologizaciji sadržaja teologije, tako i na protuslovlju između unutarbožanskog/esencijalnog i ekonomijskog/spasenjskog poimanja Trojstva.*

*Ključne riječi: Žižek, Hegel, Božja smrt, utjelovljenje, kristologija*

### UVOD

Zacijelo nema ništa čudno u činjenici da se figura Krista-Bogovjeka uzima kao određujuća ili nosiva ideja određenog filozofskog promišljanja, jer tradicija zapadne (kontinentalne) misli - u svojoj osovini još od Augustina pa sve do Hegela - sebe ne prepoznaje stranom izvan kršćanskog idejnog obzora. Pojedine temeljne teološke teme (ili motivi) predstavljaju opća mjesta u mnogim filozofskim sustavima ili strujanjima. Ipak, uvelike neuobičajeno izgleda fenomen usvajanja teoloških tema unutar postsekularne misli ili religijskog obrata u okružju ateistički obojene suvremene filozofije, uvjetno rečeno, „lijevih“ mislilaca.

Netom spomenutom kontekstu pripada i misao Slavoj Žižeka, svestranog autora koji promišlja raznorodne socio-kulturne fenome-

ne u osebujujoj „koktel“ optici koja predstavlja mješavinu marksizma u duhu kritičke teorije, lacanovske psihoanalize te njemačkog klasičnog idealizma. Posežemo za njime, jer nam se čini privlačnim njegovo provokativno promišljanje događaja utjelovljenja, kao i idejne konsekvence do kojih dovodi Žižekova, za ordinarnog teologa, neuobičajena i pomalo neprikladna misao. Dogmatičarskoj detekciji idejnih skretanja, krivovjernih natruha ili tendencija ovdje nema mjesta, jer filozof ne pripada zajednici vjernika, stoga bi bilo kakvo žigosanje na temelju hereze bilo bespredmetno, jalovo kao i razmetanje samorazumljivošću.

Uhvativši se u koštac s zahtjevnom teološkom materijom, Žižek, kao deklarirani ateist, pokušava *filozofijski* shvatiti i dohvatiti ono plemenito, korisno i ljudsko u ideji utjelovljenog Boga. Jednako tako on, iz ugla svojega shvaćanja, kritički ljušti suvišne naslage ideološko-idealističkoga kojim je omotana ideja o Bogočovjeku. Na takav pokušaj dekonstrukcije i teologija (tretirana kao *ancilla philosophiae*) pruža svoj autentičan odgovor. Čineći to na sebi svojstven način *pomaknutoga* čitanja, Žižek nudi lik Bogočovjeka uhvaćen u misli iz različitih, heterogenih perspektiva; viđen iskosa u odnosu na svaku propisanu ortodoksiju ili pravilnost gledanja; uočen kao čudno (s) tvorenje svakoj rigidnoj pravovjernosti koja nepomirljivosti ne umije uzeti združeno, stoga ih vidi kao čudovišne, neugodne i nepodobne.

## 1. I SUVIŠE LJUDSKI KRIST

Ponajprije valja biti načistu glede Žižekova pristupa Kristu. On nastoji biti apologetski u točno određenom smislu: kao obrana hegelovskog čitanja (poimanja) kršćanstva. Stoga bi trebalo razmotriti to „hegelovsko“ u Žižekovu čitanju Krista kao Utjelovljenoga. Odgovor na pitanje: što Žižeku predstavlja Krist? - nalazimo u istom odgovoru na odlučujući upit: kako to Žižek poima Hegela?<sup>1</sup> Paradoksalno, Hegelov idealizam služi kao polazište za Žižekov osebujujo mišljeni dijalektički materijalizam koji nema ništa srodno s teorijom odra-

---

<sup>1</sup> Upravo je kod Hegela riječ o predodžbi (*Vorstellung*) kao načinu na koji religija kao međašnja sastavnica trodiobe apsolutnog duha dohvaća svoj „objekt“. Ono što (apsolutni duh) umjetnost izlaže na osjetilni način, religija ostvaruje u predodžbi, a filozofija završno u mediju pojma kao istinskog shvaćanja same „stvari“. Posljednja etapa odiseje apsolutnog duha je filozofija kao pobjednički „krug krugova“ kojim je na potpun način ovjekovječen, izražen povijesno sebe-rađajući Apsolut. Odlučujuća istina je istina filozofije koja istinu nudi u njoj najprimjerenijem obliku: pojmu. Žižek usvaja ovo stajalište nastojeći svojom filozofijom iznova interpretirati hegelovsko poimanje religije, a samim time i kršćanstva.

za dijamata niti s glasovitim Lenjinovim polemičkim raspravama iz 1909. usmjerenima protiv mahizma i subjektivnog idealizma, ukratko empiriokriticizma.<sup>2</sup> Utjelovljenje se misli u svjetlu križa koji za hegelovca Žižeka označava odlučujući događaj objave smrti samog Boga, jer „na križu ne umire samo konačni zemaljski predstavnik Boga, već upravo Bog sam, sam transcendentni Bog onostranog“.<sup>3</sup> Stoga uviđamo kako je Žižekov materijalizam izgrađen na hegelovskim postavkama ukidanja čiste onostranosti ulaženjem iste u povijest kao sferu kontingencije, postupno se razgrađujući u dijalektici sebenadilaženja u apsolutnoj imanentnosti – materiji samoj.<sup>4</sup> Filozofija križa, ako takvo što uopće postoji, tek je već oprobana varijanta traženja ateizma u srcu kršćanstva.<sup>5</sup> Utjelovljenje kao primjer-paradigma Božjeg usvajanja konačnog, ljudskog postojanja završava za Žižeka križem, umiranjem Bogočovjeka koji može uskrsnuti jedino u formi njemu vjernog kolektivnog baštinjenja same Kristove „stvari“ – u Duhu kao egalitarnoj zajednici. Umiranje i nestanak partikularnosti, konačnosti ljudske osobe (pojedince Isusa iz Nazareta prepoznatog kao Mesija) pretpostavka je rođenja univerzalnoga i bezvremenog Duha. Štoviše, prepoznaje se kako je „konačno postojanje smrtnih ljudi *jedino* (kurziv, H. P.) mjesto Duha, mjesto gdje

<sup>2</sup> O Žižekovu Hegelom inspiriranom materijalizmu vidi: Agon Hamza – Frank Ruda, (ed.), *Slavoj Žižek and Dialectical Materialism*, Palgrave MacMillian, New York, 2016.; Slavoj Žižek, *Less Than Nothing: Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*, Verso, New York, 2012.; Isti, *Absolute Recoil: Toward a New Foundation of Dialectical Materialism*, Verso, New York, 2014.; Samo Tomšič, „Materialism between Critique and Speculation“, u: Egon Hamza, (ed.), *Repeating Žižek*, Duke University Press, Durham, 2015., 58-71; Geoff Pfeifer, *The New Materialism. Althusser, Badiou, and Žižek*, Routledge, New York – London, 2015., 93-113.

<sup>3</sup> Slavoj Žižek, Čudovišnost *Hrista. Teologija i revolucija*, Otkrovenje, Beograd, 2008., 63. Dalje navodimo kao: ČH. (Tekst smo prilikom citiranja prevodili na hrvatski jezik.) Djelo predstavlja izvadak iz opsežnije studije posvećene ponajprije događaju inkarnacije i odnosu materijalizma i teologije, koja je plod rasprave između Žižeka i Johna Milbanka. Usp. Slavoj Žižek and John Milbank, *The Monstrosity of Christ: Paradox or Dialectic?*, Creston Davis (ed.), MIT Press, Cambridge: Massachusetts – London, 2009.

<sup>4</sup> Žižek dijalektiku ne razumijeva kao automatizirani slijed nadilaženja proturječja kojim se ozbiljuje pomirenje oprečnosti u nekoj višoj, skladnijoj formi. Hegelov „Aufhebung“ nije metafizički zajamčeni pozitivan iskorak iz pozicije oprečnosti u viši oblik jedinstva, već dublja negacija prethodne negacije, koja afirmira u sebi nepomirljivu antagonističnu i protuslovnu stvarnost. Jedini mir, koji dijalektika iznalazi, pomirenje je s tom nepomirljivošću zbilje.

<sup>5</sup> Takav smjer ne predstavlja neku novost, poglavito ne unutar marksističkog ili Marxom nadahnutog mišljenja. Prisjetimo se samo Blochovog promišljanja ateizma u kršćanstvu ili Mahovecovog Isusa za ateiste. U samoj teologiji reprezentativna su djela Thomasa J. J. Altizera, Gabriela Vahaniana i Paula Van Burena.

duh sebe ostvaruje“.<sup>6</sup> Ovakva heterodokсна pneumatologija u sebi sadrži čvrstu materijalističku jezgru.<sup>7</sup> Žižek teološke pojmove Bogočovjeka, Duha, Crkve kao zajednice, uskrsnuća... rabi kao šifre za svoju militantnu filozofiju slijeđenja ideje revolucije unutar zajednice koja rađa novi svijet u materijalističkom Duhu na pepelu staroga, preminuloga Velikog Drugog.<sup>8</sup> Odlučujućim se čini Žižekovo poimanje hegelovskog Duha isključivo kao povijesnog djela ljudi. To nije Duh koji lebdi nad poviješću, nalazeći sebe povrh svih taloženja historijskoga djelovanja. Naprotiv, to je duh u čovjeku ili sam čovjek kao duh u konkretnosti. Otuda Žižek misao o utjelovljenju nalazi privlačnom za vlastito ateističko tumačenje. Za razliku od hegelovskog idealizma, s kojim rado očijuka i iz kojeg crpi nadahnuća, idejne poveznice i reference, Žižek ne prihvaća postojanje božanskog izvan čovjeka. Uzdizanje božanskog unutar konačne svijesti ljudi usponom dijalektičkog nadilaženja i ukidanja nije ništa drugo doli uzdizanje samog čovjeka do samosvijesti i samospoznaje kao najviše razine.<sup>9</sup> Čitav prosvjetiteljski projekt sebe duguje kršćanstvu - jedinog ateističkoj religiji, zato što konzekventno i radikalno razvija njegove postavke.

Hegelova misao o čovjeku kojeg Bog „treba“ za svoju samoobjavu, nije istovjetna ideji da je samo čovjek potpuna objava Apsoluta ili da je on sam apsolutan. Znanost logike, kao ono polazišno i noseće čitavog sustava, razmatra Boga kakav je On sam u sebi, nipošto njegovo potrebito očitovanje u mesu usred povijesti. Utjelovljenje je srž Hegelove filozofije upravo zato što mu izvrsno posluhuje kao motiv

---

<sup>6</sup> ČH, 36.

<sup>7</sup> Duh kao virtualni entitet postoji i može postojati jedino u mjeri u kojoj se subjekti ponašaju kao da on postoji. Ako ga mislimo neovisno o subjektima koji ga potvrđuju životom, tad je čisti izmišljaj, fantazma koja svoju stvarnost zahvaljuje jedino supstanciji subjekta koji ju kao takvu objavljuje. Žižekov materijalizam pri tome priznaje da jedino što postoji jesu konačna ljudska bića, subjekti i njihova praksa. Stoga je Duh samo ishod ljudske prakse, plod djelatnosti ljudi, konstrukt i izraz kolektiva. Život i postupci pojedinaca sadrže i tvore istinu o Duhu. Teološki, ovaj stav predstavlja radikalni superpelagijanizam koji Božju milost čini izlišnom, zapravo, nepostojećom, budući je sve stvar samog čovjeka. Bog se nadaje kao subjektivni konstrukt ili prikaza kojoj dopuštamo postojati živeći kao da (*als ob*) On zbilja jest. Metaentitet izvan dijalektičke produkcije (u) povijesti ne postoji. Usp. ČH, str. 64.

<sup>8</sup> Otud Adam Kotsko s pravom govori o Žižekovu teološkom materijalizmu. Usp. Adam Kotsko, *Žižek and Theology*, T & T Clark, London, 2008., 75-77; 118-123.

<sup>9</sup> Sav emancipacijski potencijal kršćanstva krije se u činjenici da je Božja smrt nužan preduvjet oslobođenja ljudskoga duha. Velikodušno nestajanje Boga omogućuje nastajanje radikalno slobodnog čovjeka koji je prepušten jedino samomu sebi. Ta je ideja posebice razrađena u: Slavoj Žižek, *The Puppet and the Dwarf: The Perverse Core of Christianity*, Cambridge, MA: MIT Press, 2003., osobito str. 170-171.

čitavog zdanja sustava koji se razlaže kao prelaženje konačnosti u ono beskonačno i *vice versa* (što je srž idealizma kao takvog). Žižek u svojim kolaž-razmatranjima šaroliko ilustrira svoje teze, oslanjajući se pritom na književnost, psihoanalizu, scene iz filmova, pop-kulturu i viceve. Ipak, ona se u osnovi razaznaju kao suptilna varijacija na temu otuđenja kakvu je iznio Marx u svojoj kritici Hegelove filozofije iz 1843. Riječ je o kardinalnoj ideološkoj pogriješi, tj. miješanju „subjekta“ i „predikata“, odnosno o pretvaranju predikata u supstanciju koja time vlada kao misao, ideja ili hipostatizirani apsolut nad stvarnim i zbiljskim (materijalnim) subjektima. Čovjek tako biva sveden na manifestaciju ili učinak hipostatizirane Ideje. Otud potreba za obrtanjem Hegela na materijalističke noge, kako Marx oslikava svoju strategiju. Žižek poprilično toga hegelovskoga utjelovljuje u svoj psiho/marksizam. Stvarni subjekti (konačno postojanje ljudi) empirički su objekti zahvaljujući kojima može postojati nešto takvo kao ideja, duh, Veliki drugi ili sama Stvar mišljenja kao njihov proizvod. Suprotna tvrdnja otuđujuće odvodi u logički misticizam. Personifikacija i osamostaljivanje Duha iznevjerava stvar materijalizma čineći ljude stvorenjima, proizvodima ili momentima Ideje, Boga. Ondje gdje Marx nalazi otuđenje, Žižek vidi iluziju. Nastupa kao psihijatar koji pacijenta (teologiju) postupno suočava s njegovim mislima sve dok potonji ne uvidi da je riječ o iluziji koja u sebi skriva nešto drugo (filozofijsku istinu).<sup>10</sup> Njegova je metoda psihoanalitičko ekstrahiranje filozofske poante iz samog sadržaja religijske predodžbe (*Vorsellung*).

Utjelovljenje teološki ne označava izraz i objektivizaciju otuđenja Boga u čovjeku, negiranja beskonačnog u konačnom i krhkom tijelu, da bi se na taj način zadobilo što veće ispunjenje samoga Boga. Ono ne znači uživanje u sebeukidanju nalik djetetu koje se igra „baci pa vrati“ osjećajući u činu lišavanja i dobivanja natrag lišenoga radost i užitak. Kao čin milosti, nije poradi samoga Boga i na njegovu dobrobit. Kao dar, ono nije igranje Istog s nama zbog neke metafizičke razbibrige ili slijepa nužnosti. Utjelovljenje nije događaj radi reprodukcije Apsoluta kroz negativnost, već radi nas ljudi i radi našega spasenja. Ono je djelo i bitak samoga Boga (utoliko djelo Trojice) *propter nos homines*. Kenozis ne bi trebalo misliti kao

<sup>10</sup> Ono istinsko u kršćanstvu ili njegova subverzivna jezgra počiva na razgradnji iluzije iznutra, i to kroz religiju koja objavljuje smrt Boga čemu dugujemo slobodu ljudi. No sama religija nema samosvijest o toj svojoj ulozi. Zato je neophodan psihoanalitički, lacanovski ključ da bi se otkrilo ono filozofsko-politički vrijedno u naslijeđu kršćanstva (npr. subverzija Zakona, komunitarna dimenzija ljubavi). Usp. Slavoj Žižek, *The Fragile Absolute: or, Why is the Christian Legacy Worth Fighting For?*, Verso, London - New York, 2001.

izgrađujuće lišavanje kroz negativno, već kao čin ljubavi. Ono je ispražnjenje<sup>11</sup> (osiromašenje) iz obilja ljubavi, nipošto takt mehanizma prinudne naravi Apsoluta koji biva i jest u razvoju. Čovjek postoji radi sebe samog, uzdržavan Ljubavlju kao biti kršćanskoga Boga. Čovjek nije tu u službi razvitka Ideje, pokoran i izmanipuliran kao naivno lojalni pijun. Stoga ga valja misliti s onu stranu logičkog misticizma kao i militantnog materijalizma. Krist nije Che Guevara (premda je upadljiva kristološka ikonografija koja prati njegov fizički i duhovni lik) koji umire za svoju „stvar“ koja nastavlja živjeti među privrženicima na Kubi. Preobrazbu koju Utjelovljenje ostvaruje, ne bi trebalo reducirati isključivo na socio-političku dimenziju prevrata postojećeg, jer je ona bitno ontološka i kao takva mijenja čovjekovu narav, otkupljujući ju i spašavajući. Utjelovljenje je združivanje dviju naravi u istoj biti, nipošto sinteza klasa u jedno više, pravednije i bolje društvo jednakih; nikako monstruozi spoj konačnog s beskonačnim koji nas uči tajni da sanjajući Boga u sebi maštamo o jednom višem, vrjednijem i boljem primjer(k)u čovjeka. Žižekov nestorijanizam tom čudovišnom stvorenju stavlja aureolu borca, mučenika, i suviše ljudskog „boga“ da bi nas uzmogao spasiti.<sup>12</sup>

Upravo u Hegelovim kritikama metafizičkih dokaza Božjeg opstojanja nalazimo zanimljivim odbacivanje pristupa koji Boga dokazuje, izvodi i izvlači na temelju postojanja svijeta, pri čemu je On sam uvjetovan istim po načelu: Bog postoji zato što postoji svijet. Na taj način „Bog koji bi trebalo da je istinska realnost postaje nešto zasnovano i zavisno dok, proglašen prostim nebićem ili prolaznošću svijet ili konačno postaje ‘čvrsta realnost’ koja je podloga.“<sup>13</sup> Bogu se time daje neprimjeren konačan izraz nečega što se na temelju postojanja svijeta izvodi i dokazuje. Beskonačan sadržaj ne korespondira s konačnošću izraza samog tog sadržaja i njegova razumskog (predmetnog), konačnog shvaćanja koji dualistički odvaja Boga i svijet u nepomirljivu razliku. Hegel Boga valjano promišlja kao subjekt,

---

<sup>11</sup> Kenozis (usp. Fil 2, 6-8) kao da sugerira Božje postajanje „lopovom“ koji poput izvnutog Robina Hooda okrada, oplijenjuje samoga sebe da bi time obogatio potrebite - ljude. Samoopljenje je slika ljubavi koja živi darivajući se (biti kao vječno ispražnjenje sebe!) za druge i sebe shvaća kao život za druge. U tom svijetu su i utjelovljenje kao i križ isti čin ljubavi viđen pod drugačijim svjetlom rađanja i smrti.

<sup>12</sup> Ilustracije radi navodimo sljedeći odlomak: „Kristova žrtva nas oslobađa. Kako? Ni kao isplata za naše grijeha, ni kao otkup posredstvom ‘dobrih djela’, već prije kao kada smo uplašeni od nečega (a strah od smrti je najveći strah, čineći nas robovima), a pravi prijatelj nam kaže: ‘Ne budi uplašen, pogledaj, ja ću to učiniti, učiniti ću ono čega se plašiš, ne zato što to moram učiniti, već zbog toga što te volim, ja nisam prestrašen.’“ ČH, 6.

<sup>13</sup> Lucio Colletti, *Marksizam i Hegel*, Nolit, Beograd, 1982., 31.

aktivni princip, a ne kao objekt promišljanja ili izoliranu supstanciju koja je onkraj svih konačnosti.<sup>14</sup> U ideji utjelovljenja Hegel spaja dvije temeljne misli: 1) o idealnosti konačnog koji svoju bit nalazi u Ideji kao beskonačnoj; 2) o ostvarivanju Ideje koja nije više ograničena konačnim kao sebi nasuprotnim (jer je ovo konačno učinjeno idealnim) koje ju čini onostranom, već postoji kao usvjetovljena svojim prelaskom u ovostranost. Krist tako bivajući Bogo-čovjek ostvaruje spoj konačnog i beskonačnog.

Žižek ne skriva svoje ateističko polazište. Teologiju čita kao zanimljivu „saveznicu“ i pomoć radikalnoj politici koja pomaže misliti prometejsko ostvarenje slobode bez oslonca na Velikog Drugog.<sup>15</sup> U Kristu kao Bogočovjeku crpi nadahnuće za apologiju revolucije kao čina čiste slobode. Sin, kao jedan od nas, objavljuje smrt Oca i omogućuje nadolazak Duha u kojemu smo svi slobodni i jednaki. Njihov međusobni odnos, očitovan u odnosu prema stvorenju, nipošto nije u skladu niti je odnos istobitnih osoba. Žižek sugerira da je svaka božanska osoba na neki način dijalektička negacija druge. U otajstvo Trojice upisuje se ne razlika, već podijeljenost, ne zajedništvo, već samostalnost osoba bez spominjanja njihove veze u ljubavi. Smrt Oca objavljuje utjelovljenje Sina, a smrt Sina dolazak Duha. Krist figurira kao primjer nadmašivanja onog prosto svakidašnjeg ljudskog koje (pre)pušta postojećem biti sa svim svojim apsurdima, tegobama i protuslovljima. Revolucija započinje osamom, sviješću ljudi da su prepušteni sami sebi, jer ne postoji nitko iznad njih koji bi obećavao ili ostvarivao spasenje u liku transcendentnog označitelja koji svemu podaje značenje i svrhu. Ateizam izvrće logiku davanja slobode tvrdnjom kako bi Bog, ako bi uopće postojao, morao iz dobrote ljudima dati apsolutnu slobodu koja bi njega samoga učinila suvišnim. Bog bi, stjeran u kut, sebe preobrazio u Sartreova nepostojećeg Gospodara. Radikalna sloboda zahtijeva ne odsutnog

<sup>14</sup> Glasovita postavka „supstanca je subjekt“ sažima bit čitave Hegelove filozofije, a njome se ističe nužnost postajanja drukčijim, drugim (*Sichanderwerden*) inherentna svakoj postojećoj stvari ili biću, pa tako i samom Bogu. Svaki je entitet uzet za sebe prazan, ako ne prijede u nešto drugo. To prelaženje u drugo nipošto nije prinuđeno nečime izvanjskim entitetu, već to čini po svojoj naravi. Subjekt je drugo ime za nemogućnost supstance da bude ono što joj se tradicionalno pridjeva: zasebna, zatvorena, postojana, nepromjenjiva stvar. Bog kao supstanca/ subjekt svoju vječnost potvrđuje ovremenjujući se, svoju beskonačnost afirmira prigrlivši konačnost, svoju nužnost tako što se izlaže slučajju.

<sup>15</sup> Usp. ČH, 5.

(*deus absconditus*), već nepostojećeg Boga koji se dariva bez pridržaja sve do događaja vlastitoga iščeznuća.<sup>16</sup>

Žižek često poseže za Kristom kao prosvjetiteljskom figurom u službi odgoja čovječanstva za samostalnost i punoljetnost.<sup>17</sup> To nije evanđeoski Mesija. Više je nalik nekom imaginarnom subjektu konstruiranom prema napatcima Kantove filozofije i njezinog shvaćanja smisla prosvjetiteljstva. Krist kao uzor nasljedovanja, učitelj mudrosti, razbora i ljudske čestitosti. Prizemni ljudski Isus u službi čovječanstva. On nas spašava vlastitim primjerom suočavanja sa smrću ohrabrujući nas da stvar odvažno uzmemo u svoje ruke, usprkos činjenici da smo nitko i ništa, osuđeni na konačno ništavilo pred kojim ne valja kukavički drhtati i tražiti pribježišta. Izvlačeći ateistički maksimum iz činjenice utjelovljenja, Žižek promišljajući o Kristu odmah spočetka izjavljuje: *Ecce homo!* Riječ je o i suviše ljudskom Kristu, o uzoru kreposti, primjeru djelovanja, osobi koja nadahnjuje i koja razumu izgleda čudovišnom, zapanjujućom i neprikladnom jer u sebi združuje nespojivo. Između Žižekovog Krista i Jaspersovog Isusa kao „mjerodavnog čovjeka“ nema značajne razlike.

Ono strahovito u Kristu, tumači nam Žižek, jest njegova stvorenost Čovjekom koja plaši gubitkom transcendentnog Boga koji jamči smisao cjeline svega.<sup>18</sup> Pomisao da je Bog dio nas, poput nas, blizak nama, rađa zazor spram pada Uzvišenoga u običnost. Tako dolazimo do ateističke postavke samog smisla utjelovljenja: „...dobi-

---

<sup>16</sup> Zato Žižek Kristovu smrt na križu čita kao manifestaciju istine o Bogu koji je oduvijek i zauvijek mrtav. Po tomu je kršćanstvo jedina *istinita* religija, jer eksplicira i objavljuje ideju o Božjoj smrti.

<sup>17</sup> U ranom razdoblju svojega stvaralaštva Hegel stoji pod snažnim utjecajem prosvjetiteljstva te kao mladi teolog u Bernu piše Život Isusov koji je posve na liniji Kantove filozofije religije mišljene u granicama čistoga uma. Isus je tu oslikan, gotovo pa u maniri Renana, kao moralni učitelj i uzvišeni uzor kreposti, odgajatelj čovječanstva posredovanjem objave najviših vrijednosti i prosvjetljenog štovanja Boga, čiji je navještaj kraljevstva Božjeg sveden na kraljevstvo čudorednog dobra. Svoj opis Isusova života Hegel naprasno završava, neuobičajeno za teologa, odjeljkom o Isusovoj smrti. Istisnut je svaki nagovještaj otajstvenosti i čudesnoga (djevičansko začeće, uskrsnuće, uzašašće) u prilog razumske interpretacije života jedne osobe značajne za čovječanstvo. O navedenom detaljnije vidi: Hans Küng, *Utjelovljenje Boga. Uvod u Hegelovu teologijsku misao kao progovomenu za jednu buduću kristologiju*, sv. I., Demetra, Zagreb, 2007., 96-99.

<sup>18</sup> Svog čudovišnog Krista suprotstavlja Milbankovu Kristu koji je veličanstveni pokazatelj (*monstration of*) Božje ljubavi za svijet koja se očitovala u liku paradoksa Božjeg postajanja čovjekom. Krist je čudovišan jer u njemu Raspetomu sam Bog postaje ateistom, gubi vjeru i ispovijeda smrt Boga kroz urlik bogonapuštenoga. Raspeti je poput prekrizene riječi u tekstu čije je značenje vidljivo, ali poništeno. To je Bog u kojega možemo „vjerovati“ jedino tako što ispovijedamo njegovu smrt, prekrizivši ga.



vamo Boga koji je napustio transcendentni položaj i bacio se u vlastito stvorenje, upuštajući se u njega do točke vlastite smrti, da bismo mi, ljudi, ostali bez više sile da vodi brigu o nama, sa strašnim teretom slobode i odgovornošću za sudbinu božanskog stvaranja, i tako i za Boga samog.<sup>19</sup> Ne prilazi nam Bog da nas izgubljene spasi, već da nam obznani našu ostavljenost, radikalnu prepuštenost sebi samima bez garancije i zaštite Višeg bića koje svime ravna. Bog se utjelovio da nam objavi kako jedino što naposljetku preostaje jest – sam čovjek. Stoga Žižek upravo u Hegelovu idealizmu (koji čita selektivno kroz marksističke naočale) nalazi nenadmašno promišljanje težine smisla Utjelovljenog Boga.

Tumačeći pravoslavnu ideju o pobožanstvenjenju čovjeka kao svrhe utjelovljenja (Bog postaje čovjekom da bi čovjek postao Bog), Žižek istu svodi na proces unutar imanentnosti, na razinu napretka ljudskog samoosvještenja: „Smisao Utjelovljenja jest nemogućnost postajanja Bogom – ne zato što Bog nastanjuje transcendentnu onostranost, već zato što je Bog mrtav, tako da cijela ideja o približavanju transcendentnom Bogu postaje promašenom, a jedino poistovjećenje jest ono s Kristom.“<sup>20</sup> Ono što je teološki zanimljivo, jest činjenica da Žižek pravilno uviđa kako teologija ima „posla“ s Otajstvenim bivajući trud oko poimanja i stupanja u misaoni odnos s Tajnom, koja se ne dopušta racionalizirati na razinu raspoloživosti materijalnog objekta ili bilo koje postojeće stvari. Pristup Bogu je neusporedivo različiti od pristupa nekoj životinjskoj vrsti, prirodnom fenomenu, društvenoj pojavi ili povijesnom događaju.<sup>21</sup> Same analogije koje teologija rabi tek su pripomoć, prijeko potrebne alatke koje Božju drukčijost ne bi trebale stavljati u zagrade. Inače bi baratale krivotvorinama ideja. Božja tajna tek posredstvom Njegove milosti čini Njegovu bit mogućom, kontaktibilnom u odnosu na čovjeka.<sup>22</sup> Spasenjska ekonomija kao djelo milosti čini Božju bit objavljivom, time nipošto skroz raspoloživom i totalno shvatljivom.

<sup>19</sup> ČH, 10.

<sup>20</sup> ČH, 18.

<sup>21</sup> U usporedbi s Dawkinsom ili Dennettom, s obzirom na samu upućenost u teološku problematiku, Žižek nam se sa svojim heterogenim opusom, u odnosu na spomenute zvijezde „novog ateizma“, čini gotovo pa teološkim klasikom.

<sup>22</sup> Čovjekov govor o Bogu uvijek je od-govor na Riječ koja se darovala. Teologija je po svojoj biti referencijalna. Ona je uvijek odgovarajuća (kao pozivajuća na ponudenu Objavu), nikad nije izvorna poput poezije, nikad originalna poput kakvog umjetničkog djela ili znanstvenog dostignuća. Njezina manjkava izvornost nadomještena je osjećajem za milosnost svega onog oko čega se trudi po-imati kao darovanost. Originalnost teologa nikad nije plod pukog pisanja ili nenadmašne akribije, već oslušivanja onoga što darovano ima ponuditi. Teolog piše nesvakidašnjim uhom. Teologija je utoliko veća ukoliko ima više sluha za milost.

Ono što je Bog sam za sebe/po sebi u svojoj biti, posredstvom milosti biva objavljeno, na čovjeku prikladan i odmjeran način, darovano kao Bog-za-nas. Dostatnost objavljenog podrazumijeva dovoljno za spasenje. Sama teologija živi ukorijenjena u tu ekonomiju darivanja crpeći iz nje svoje spoznaje i misli o Tajni koja se dopušta vidjeti u granicama primjerenima čovjeku. Upravo je u tom darivanju utjelovljenje središnji događaj koji na konačan i potpun način objavu čini mogućom. Otkrivenost skrivenoga milost je koja Boga posreduje na čovjeku najprikladniji način – kao njega samoga. Stoga je epistemološki doprinos događaja utjelovljenja istodobna spoznaja i samospoznaja Boga, odnosno čovjeka. U Bogočovjeku čovjek dohvaća i tajnu samoga sebe, ujedno i otajstvo Božje.

Žižek utjelovljenje shvaća kao gratuitnu anihilaciju kojom se Bog, darivajući se ljudima, oprašta od samoga sebe te dajući nam svoj bitak postaje - Ništa. Obdareni takvim samoukidanjem, ljudi su prepušteni samima sebi, ukratko, potpuno slobodna bića bez metafizičkog tutorstva Višega. Stoga mu je stalo do radikalizacije događaja utjelovljenja unutar kojega Bog postaje naskroz imanentan u liku propadljiva mesa povrh kojega nema ništa drugo. Utjelovljenje kao teološka kategorija promišljanja Boga, Žižeka dovodi do sljedećeg zaključka: „Lekcija kršćanskog Utjelovljenja (Bog postaje čovjekom) jest da je govor o božanskim Osobama izvan Utjelovljenja besmislen, da on u najmanju ruku podsjeća na poganski politeizam.“<sup>23</sup> Trojstvo mišljeno kao unutarbožanski život odvojen od upliva u povijest ne predstavlja ništa doli niz poganskih likova božanstava koji nisu usporedivi s Kristovim likom stradajućeg Boga. Unutarbožansko Trojstvo poistovječeno je i ukinuto ekonomskim. Kršćanin, prema Žižekovu mišljenju, Božju bit može misliti jedino na temelju njegova spasenjskog angažmana u povijesti ostvarenog u Kristu. Vlastitom djelatnošću Bog obznanjuje svoju narav čovjeku. Teologija postaje artikulacija unutarpovijesne božanske *praxis*.<sup>24</sup> (Teološki to je sasvim točno, ako pritom epistemološki mislimo na uvjet Božje shvatljivosti za nas, budući da nam je Božja bit očitovana po Riječi i kao takva ponuđena našem razumu. No, to nipošto ne znači nužnost događaja utjelovljenja koja bi se ticala same Božje biti jer utjelovljenje nije nužan uvjet smislenosti samoga unutarbožanskog života, već njegov gratuitni izraz.) Svojim unutar-povijesnim djelovanjem koje

---

<sup>23</sup> ČH, 21.

<sup>24</sup> Pozornost usmjerena na djelovanje kao da sugerira teološku reinterpretaciju Marxove, danas gotovo poslovične, 11. teze o Feuerbachu: teolozi su do sada samo tumačili Boga, a odlučujuće se radi o tome da izmijene Istoga čineći ga plodotvornim ničim.

se vrhuni u smrti na križu, Bog ne samo da sebe „ponižava“ i (sa) milosno „okrada“, već uplićući svoju bit posredstvom svojeg djelovanja u povijesti samog sebe čini mrtvim, iscrpljujući se u imanentnosti. Spasenjska povijest tumači se kao povijest „u kojoj se sama sudbina Boga odlučuje“<sup>25</sup> i koja naposljetku, paradoksalno, porađa leš Bogočovjeka kao zalog ljudskog spasenja i istinske slobode.<sup>26</sup>

Nadalje, Žižek otklanja preegzistentnost utjelovljenog Logosa. Pokazujemo to duljim citatom: „...Biblija kaže da „Bog šalje i žrtvuje svog jedinog Sina“ – ali pravi način da se to pročita je sljedeći: Sin nije bio prisutan prije Utjelovljenja, sjedeći „tamo gore“, pored Njega. Utjelovljenje jest rođenje Krista: nakon njegove smrti ne postoje više ni Otac ni Sin, već samo Sveti Duh, duhovna supstanca religijske zajednice.“<sup>27</sup> Sin, kao dar, poslan nam je kao stvorenje *ex nihilo*. Bog nam daruje Bogočovjeka, svojega Sina rođenog samo i jedino radi nas, kao posve novo stvorenje koje će nas učiniti istima poput sebe – iznova rođenima. Stoga je Žižekov Krist kudikamo ljudskiji od samog čovjeka. On je kao dar bačen u povijest, u surovi ring svijeta kao avanturu iskupljenja, nepovezan s tajnom i bogatstvom unutar božanskog života i kao takav on je nalik, da se poslužimo Žižekovim ilustracijama, soteriološkom uvježbanom agentu poslanom da uredi grijehom rastrojenu svijet.

Žižekovo poimanje kristologije nudi nimalo originalno shvaćanje uskrsnuća Utjelovljenog. Ono je posve nalik Straussovoj psihološko-evolucionističkoj hipotezi: uskrsnuće je plod virtualne projekcije učenika Isusa iz Nazareta koji je neslavno skončao pod rimskom vlašću. Njegov nauk, originalan i nesvakidašnji, postao je nakon traume gubitka učitelja i uzora u glavama učenika izvor inspiracije za daljnje djelovanje u učiteljevu duhu. Nazarećaninovu sramotnu i tragičnu smrt valja nadići propovijedanjem „stvari“ za koju je živio i umro. Stoga je jedino moguće uskrsnuti u kolektivu koji živi i dalje posreduje ono za što je Isus uistinu umro. Goethe u svojem Faustu sažima tu još uvijek prijemčivu tezu (ma kako parafrazirana bila) riječima: „Oni slave Gospodinovo uskrsnuće, jer su sami

<sup>25</sup> ČH, 20.

<sup>26</sup> Iz tog kuta mišljenja Žižek odbacuje platonističku suzdržanost koju nalazi u pravoslavlju. Ukoliko se Bog zbilja dariva, utoliko daruje cijeloga sebe bez pridržaja i ostanka neke rezerve svojeg bitka onkraj u sigurnosti nepomućene vječnosti. Takav pojam „uštede sa strane“ kao oslonca u slučaju kraha darivanog ne pristoji se samom Bogu. Ono što je sam Krist iskusio živeti po ljudsku i ono što od Boga opipasmo i jesmo sami, nije tek neka *fake* manifestacija Boga ili nama naoko vjeran falsifikat poslan umjesto samoga Boga da nas spasi. Krist nije plađjat ni avatar sućutnoga Boga.

<sup>27</sup> ČH, 21.

uskrsnuli.<sup>28</sup> Uskrsnuće Bogočovjeka u Duhu Žižek shvaća na sljedeći način: „U Svetom Duhu supstanca se ‘ponovno rađa’ kao virtualna zajednica pojedinačnih subjekata, opstajući jedino u njihovoj djelatnosti i kroz tu zajednicu.“<sup>29</sup> Jedini i isključivi zbiljski način na koji Uskrsli živi je njegova zajednica. Samo Crkva predstavlja uskrslog Krista. Teološki razmotrena, ova teza krije brkanje uzroka i posljedice jer je upravo Uskrsli uzrok i začecje Crkve kao svojega mističnoga tijela i kao takav postoji mimo Crkve kao bogo-zemaljske stvarnosti koja je njegova sakramentalna, povijesno opstojeća preslika, a nipošto cijeli Krist.

Osvrćući se na Eckhartovu teologiju, Žižek otkriva svoju srodnost sa Feuerbachovim polazištem koje tajnu teologije nalazi u antropologiji – čovjek je uzrok Boga. Kršćanski je Bog po svojoj naravi ekscentričan, jer je usmjeren izvan sebe nalazeći svoje središte i porijeklo u čovjeku posredstvom kojeg ostvaruje vlastitu samospoznaju. Kristološki detalj koji je Žižeku posebno zanimljiv jest Kristovo *potpuno čovještvo* kojim on ilustrira vlastiti materijalizam Kristove jednodimenzionalnosti. Njegov je Krist naprosto čovjek „jedne dimenzije“, Dürerov poniženi Isus, gotovo *pierrrot Pierrot*, koji na sebi trpi i proživljava sve ono tako ljudsko i neljudsko – sumnjičenje, poniženje, podsmijeh, klevetu, nasilje, agoniju, porugu, ostavljenost, očaj, napuštenost, beznadnost... mučan i jezovit niz koječega tegobnoga što sluti na apsolutni krah. Ono čudovišno u njemu samome otkriva odraz straha čovjeka od sebe samoga i svega oslobodilačkoga koje može ponuditi ukoliko se othrvva pribježištima u metafizičko Nešto. Monstruoznost Krista od koje čovjek drhti, otkriva sablasnu otuđenost vlastitosti prekrivenu koprenom Velikog Drugog. Upravo mrtvi Krist biva ateistički heroj koji preplašenom obznanjuje istinu: Ne boj se! Onaj kojeg se plašiš je nitko. Nitko doli sam ti, čovječe!

## 2. ČUDOVIŠNA FILOZOFIJA BOŽIĆA

Poput Heideggerova pojma tubitka u kojem se, kao jedinom mjestu raspoznavanja, zbiva objava smisla samog bitka i čovjek, prema Žižekovu promišljanju, predstavlja apokaliptični topos Božje objave. Bog je taj ekscentrik koji treba čovjeka da bi posjedovao samoga sebe. Preko Krista nas pronalazi ujedno dohvaćajući istinu

---

<sup>28</sup> Citat je preuzet iz: Günther Bornkamm, *Isus iz Nazareta*, Jukić, Sarajevo, 1981., 201. Navedeni autor nudi zanimljivu kritiku spomenute teorije o uskrsnuću kakvu usvaja Žižek.

<sup>29</sup> ČH, 21.

o samome sebi. Utjelovljenje tako u sebi ostvaruje pronalaženje središta izvan sebe, Boga u čovjeku i čovjeka u Bogu. Nužnost utjelovljenja leži u potrebi nadilaženja Drugosti u samom Bogu.<sup>30</sup> Ono je dvostruko objaviteljsko jer otkriva Boga čovjeku, ali i Boga samome Bogu posredstvom čovjeka.

Rađanje Bogočovjeka u vremenu ne predstavlja samo radikalno spasenjsko darivanje radi nas ljudi. Ono u sebi krije i Božji „privatni“ interes. Bog se na neki način utjelovljuje vođen nužnošću nadilaženja praznine ili drugosti u samome sebi. Pomalo čudovišnom izgleda Žižekova tvrdnja o svrsi utjelovljenja jer je stiješnjena između čina ljubavi i prinude nužnoga u samome Bogu. Teologija pokazuje težinu mišljenja stvari nastojeći shvatiti Boga u poretku konačnosti. Zato je sama stvar mišljenja čudovišna jer se opire ljudskim kategorijama kao čisti paradoks koji se ne da razgraditi hegelijanskom dijalektikom. Ma kakvim se spekulativnim pristupom služili, uvijek će postojati onaj nesvodivi ostatak koji čini razliku između Boga i čovjeka. Sam Bogočovjek svjedoči tu spasonosnu razliku. Kenosis kao Božje ispražnjenje nije istovjetno Kristovoj napuštenosti od Boga i prepuštenosti bačenosti u stvoreno, kako to Žižek uobičajava tumačiti.<sup>31</sup> Milost prisutna u samom činu samoodricanja Božjeg nastavlja djelovati u Kristovu ovozemaljskom životu. Krist je iskusio bogonapuštenost i smrt da bi nas od njih spasio, a ne kako bi u svoje božansko biće upisao i nadišao udaljenost (ontološku distancu) koja razdvaja čovjeka od Boga.

Materijalističko čitanje događaja utjelovljenja Božju transcendentnost posve utapa u horizont imanentnoga. Bog je utjelovljenjem postao ništa doli samo čovjek, smrtni pojedinac te stoga „nema povratka natrag, sve što jeste, sve što ‘stvarno postoji’ od sada su pojedinci, nema više platonskih Ideja ili Supstanci čije je postojanje nekako ‘više stvarno’.“<sup>32</sup> Smrću Sina i prelaskom u fazu Duha ukinut je sam Bog. Duh nastavlja postojati kao duh zajednice vjerujućih, tj. kao drugi naziv za kolektiv kršćana ili Crkvu. Boga prisutnog u Crkvi Žižek poima kao virtualno-idealni entitet koji postoji jedino po djelovanju članova, točnije, samo kao „pretpostavaka“ djelovanja

<sup>30</sup> Žižek to pojašnjava: „To jest, upravo je Bog enigma i po sebi i za sebe, jer posjeduje neizmjerenu Drugost po sebi, tako da je Krist morao da se pojavi ne samo da bi Boga otkrio čovječanstvu, već i samom Bogu – samo kroz Krista Bog se potpuno ostvaruje kao Bog.“ ČH, 30.

<sup>31</sup> „Bog sam, univerzalna supstanca, mora se ‘poniziti’, baciti se u vlastito stvaranje, ‘objektivizirati’ sebe, pojaviti se kao singularna, bijedna ljudska jedinka u svojoj svojoj niskosti, tj. kao napuštena od Boga.“ ČH, 61.

<sup>32</sup> Isto, 65.

pojedinaca.<sup>33</sup> Subjekti svojim djelovanjem ne predstavljaju predikate neke više supstancijalne cjeline (apsolutnog duha, Boga, Više sile) već utjelovljuju sam duh kao jedino po njima realan.<sup>34</sup> Duh Sveti (odviše sličan hegelovskom objektivnom duhu – Crkva kao institucija) kao ishod utjelovljenja i ukidanja figure transcendentnog Boga (Bog kao Stvar-po-sebi) postoji samo kao virtualna pretpostavka djelatnosti konačnih pojedinaca čiju konačnu realnost ništa ne nadilazi (ona nije tek moment idealnog totaliteta). Drugim riječima, Bog koji ulazi u naše tijelo, na kraju postaje samo to naše konačno tijelo i ništa više. Tvrdnja: Bog je *postao* čovjekom nije spojiva s tvrdnjom; Bog je *ostao* Bog. Utjelovljenje nije vrhunaravni i prijelomni događaj objave Božje blizine,<sup>35</sup> već konačni čin Božje napuštenosti i nepostojanja. Krist nam ne objavljuje konačnu Božju Riječ u povijesti, već nijemi nestanak samoga Boga na križu koji se potom pretače u duh zajedništva pojedinaca. Ono što se zbilo s Kristom na križu, nije tek čudo u kojem osobna sudbina pojedinca, u svoj svojoj partikularnosti iskustva vlastite smrti, na najuniverzalniji mogući način stubokom mijenja čitavu povijest. Križ je promijenio samoga Boga koji nakon golgote više nije isti. U kenozi se Bog očituje kao najmoćnije i najsavršenije biće upravo kroz svoju slabost i krhkost. Moć nije moći sve, već moći ne-moći, činiti to svojevolumno i agapično. Mjesto te moći u nemoći nije pantokratorski tron, već tvrdo drvo gubilišta na kojemu visi leš. Po tomu je kršćanstvo čista religija paradoksa, gdje vjera započinje uviđanjem apsurdna u srcu svake dogme.

Ono čudovišno u Kristu jest činjenica promišljanja *prikladnosti načina* Božjeg pristupa u povijest. Zacijelo nikomu ne bi palo na pamet da se će se duhovna bit vječnoga, savršenoga Boga pojaviti u liku Isusa Nazarećanina, tj. u formi subjektivnosti. Ideja pomirenja Boga i čovjeka ostvaruje se u smrtnom pojedincu – u pojavi vanjske, slučajne individue od krvi i mesa. Krhki neznatni čovjek

---

<sup>33</sup> Isto. Vjera, iako mrtva, nije posve ukinuta, niti je posve uništena. Postoji u spekratnom stanju vjere u duha umrlog Boga. Negacija negacije vjere nije puko iščekivanje iste, već pozitivan način u kojem ona kao mrtva nadživljava, ali je lišena svoje supstance.

<sup>34</sup> Tu je ključan pojam *objektivnog* vjerovanja koji Žižek razvija oslanjajući se na teoriju interpasivnosti Roberta Pfallera i Marxovu ideju o fetišizmu robe. Objektivno vjerovati znači da više nije nužno osobno vjerovati u neku ideju, već dostaje tek činiti to. Vjera se virtualno ostvaruje isključivo kroz postupke, odnosno putem prakse koja afirmira nešto što se na razini osobnog znanja razaznaje kao iluzija. U tom je smislu moguće vjerovati u Boga iako se zna da je mrtav. Žižek to naziva: vjerovati bez vjerovanja. Usp. Slavoj Žižek, *The Plague of Fantasies*, Verso, New York, 2008., 144-160.

<sup>35</sup> Kako to tumači Rahner. Usp. Karl Rahner, *Bog je postao čovjekom*. Meditacije, KS, Zagreb, 1978., 31-33.

kao neprikladan za teofaniju već je kod Hegela izazivao pomisao na zastrašujuće u samom događaju utjelovljenja.<sup>36</sup> Čudovišnost je pojava Boga u mesu ljudske jedinice. Ograničeni je pojedinac filozofskom umu neprikladan, nepodobnost kao takva (*die Unangemessenheit überhaupt*).<sup>37</sup> Konačni, ljudski Krist kao apsolut prikazan u mediju vanjske reprezentacije/predodžbe. Događaj u kojem Kierkegaard vidi komiku kršćanstva, za Hegela je monstrozna groteska, neophodna da se premosti jaz između posve onostranog Boga i Boga koji je imanentni Duh zajednice. Ta zastrašujuća spoznaja da bit pada, prelazi u slučajnost (partikularna univerzalnost) ima i svoj dijalektički obrat koji je jednako zapanjujući – slučajnost time sebe uzdiže do biti. Konačno biva jedini apsolut. Utjelovljenje nije „potez kojim Bog čini sebe pristupačnim/vidljivim ljudima, već potez kojim Bog gleda sebe iz (iskrivljujuće) ljudske perspektive“.<sup>38</sup> Krist mišljen kao parcijalni objekt samog Boga, njegovo sebe-gledanje izvana, na ljudski način, kao izvađeno oko (slika koju sam Žižek rabi) kojim sam sebe otuđeno gleda. Tako od Boga otuđen Krist nalikuje čudovištu. Bog utjelovljenja sebe vidi u čovjeku i prilazi čovjeku i samom sebi iz sasvim drukčije pozicije od transcendentnog božanstva ili uzvišenog, onostranog Boga.

### ZAKLJUČAK

Zaključujemo uvidom kako je Žižekovo Hegelom nadahnu-to promišljanje na tragu dekonstrukcije kršćanstva J. L. Nancya.<sup>39</sup> Suvremeni ateizam shvaća se kao sinteza i ukidanje (*Aufgehoben*) samog kršćanstva, tj. kao njegova konačna istina. Ateizam je prepoznat „kao najdublja nužnost kršćanstva“.<sup>40</sup> Kršćanstvo kao religija umirućeg Boga nudi izdašnu riznicu kategorija koje treba iznova materijalistički i psihoanalitički razložiti i interpretirati (npr. milost, utjelovljenje, Duh Sveti, križ, uskrsnuće, Crkva kao zajednica...).

<sup>36</sup> ...pomirenje ne može biti izravno, ono mora NAJPRIJE izroditi (pojaviti se kao) ČUDOVIŠTE – Hegel dvaput na istoj stranici upotrebljava neočekivano snažnu riječ 'čudovišnost' da označi prvi lik pomirenja, pojavu Boga u konačnom tijelu ljudskog pojedinca.“ Slavoj Žižek – Boris Gunjević, *Bog na mukama/obratu apokalipse*, Ex Libris, Rijeka – Synopsis, Sarajevo, 2008, 220-221.

<sup>37</sup> Usp. G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion*, II, Suhrkamp, Frankfurt a. Main, 1969., 272.

<sup>38</sup> ČH, 96.

<sup>39</sup> O idejnom kontekstu takve dekonstrukcije, vidi: Christopher Watkin, *Difficult Atheism. Post-Theological Thinking in Badiou, Nancy and Meillassoux*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2011.

<sup>40</sup> ČH, 132.

Tako se, primjerice, značenje Crkve razlaže ateističkim tumačenjem naravi nekog radikalnog političkog pokreta, a smisao i duh uskrsnuća vidimo u formi emancipatornog političkog kolektiva koji živi i inspirira se duhom nekog revolucionara ili pak u izmještanju mrtvog heroja u živi duh zajednice koja slijedi njegov trag.

Hegelovu postavku o Bogu koji bez svijeta nije Bog, Žižek ne tumači kao proces samosvijesti apsolutnog duha, nego kao polazište materijalističkog tumačenja emancipacije konačnih pojedinaca od uvjetovanosti i obilježenosti Velikim Drugim. Stoga mu utjelovljenje nudi više građe za govor o Božjoj smrti negoli o samom rađanju Bogočovjeka. Zato njegovo promišljanje otajstva utjelovljenja nalazimo čudovišnim i karakteriziramo kao monstruožnu filozofiju Božića. Prihvat smrtnog tijela od strane Boga poistovjećuje se s Božjim suicidom koji apsolutizira ljudsku konačnost kao jedino istinsko zbiljsko. Žižekov Utjelovljeni posve je određen križem, koji na koncu prekrižuje samog Boga na čije mjesto stavlja golo Tijelo kao paradigmu svojega materijalizma. Njegov materijalizam milosti ne dopušta postojanje Duha koji nije virtualni entitet kojeg projicira djelovanje kolektiva i koji nije samo sablasni spomen „stvari“ umrloga Boga.

## MONSTROSITY OF GOD-MAN: ŽIŽEK'S ATHEISTIC "CHRISTOLOGY"

### *Summary*

In our paper we analyze Žižek's atheist-materialistic understanding of Hegel's philosophy of the incarnation of God. We focus on the concepts of the monstrosity of Christ and revelation of God's death on the cross. In doing so, we emphasize the Christologically problematic points of such an approach, which rests both on the unfounded psychologization of the content of theology, and on the contradiction between the intra-divine/essential and economic/salvific understanding of Trinity.

*Key words:* Žižek, Hegel, God's death, incarnation, Christology